

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

Specyfika kultury ludowej - Opolskie -

dr Elżbieta Oficjalska

elzbieta.officjalska@muzeumwsiopolskiej.pl

materiał szkoleniowy

Organizator

NIKIDW

NARODOWY INSTYTUT KULTURY
I DZIEDZICTWA WSI

Institucja finansowana przez:

**Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi**

**Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi**

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Tekusa

Uwarunkowania

PROVINZ SCHLESIEN.

Für den Schulgebrauch entworfen und gezeichnet

VON

E. LEEDER.

Elfte Auflage

Prowincja śląska (do I wojny światowej)
 Kolorem niebieskim oznaczono rejencję opolską (+- obecne woj. opolskie i śląskie),
 różowym – wrocławską, zielonym – legnicką

Rejencja opolska przed I wojną światową
obecne woj. opolskie i śląskie
(wyj. – pow. brzeski i namysłowski)

Prowincja śląska na tle współczesnej pd.-zach. Polski

Górny Śląsk w latach 1922-1938

Górny Śląsk w latach 1922-1938

- **niebieski** - rejencja opolska
- **rózowy** - woj. śląskie
- **żółty** - Śląsk Czeski

Województwo śląskie (najmniejsze)
na mapie II Rzeczypospolitej

Województwo śląsko-dąbrowskie

(do 1950 r. opolskie nie było
samodzielnym województwem)

czerwonym konturem oznaczono
obecną granicę pomiędzy
woj. opolskim a woj. śląskim

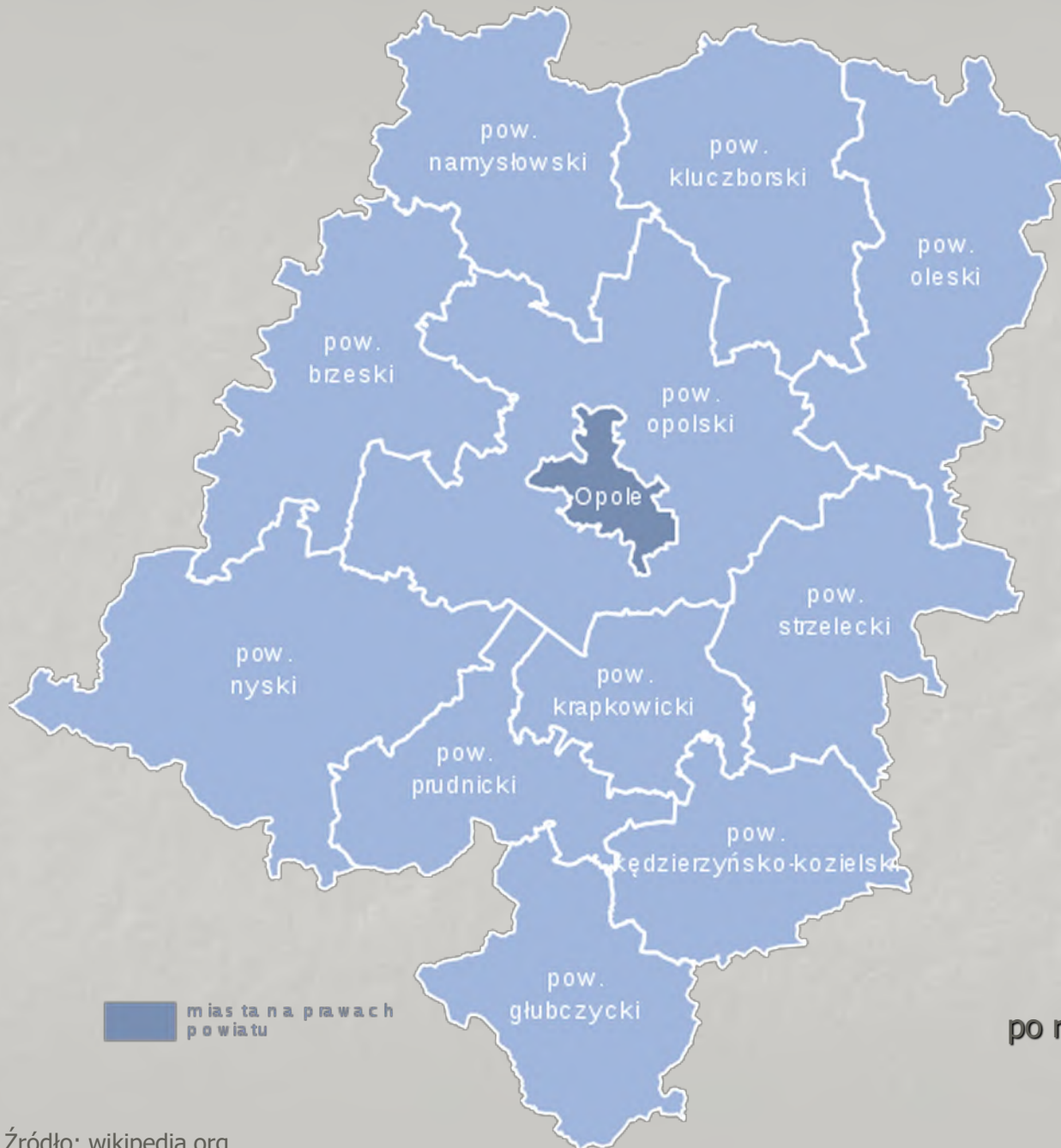

Racibórz – w granicach woj. opolskiego

Województwo opolskie w latach 1975-1998

Szarym konturem zaznaczono granice obecnego woj. opolskiego

**Województwo opolskie
po reformie administracyjnej 1999 r.**

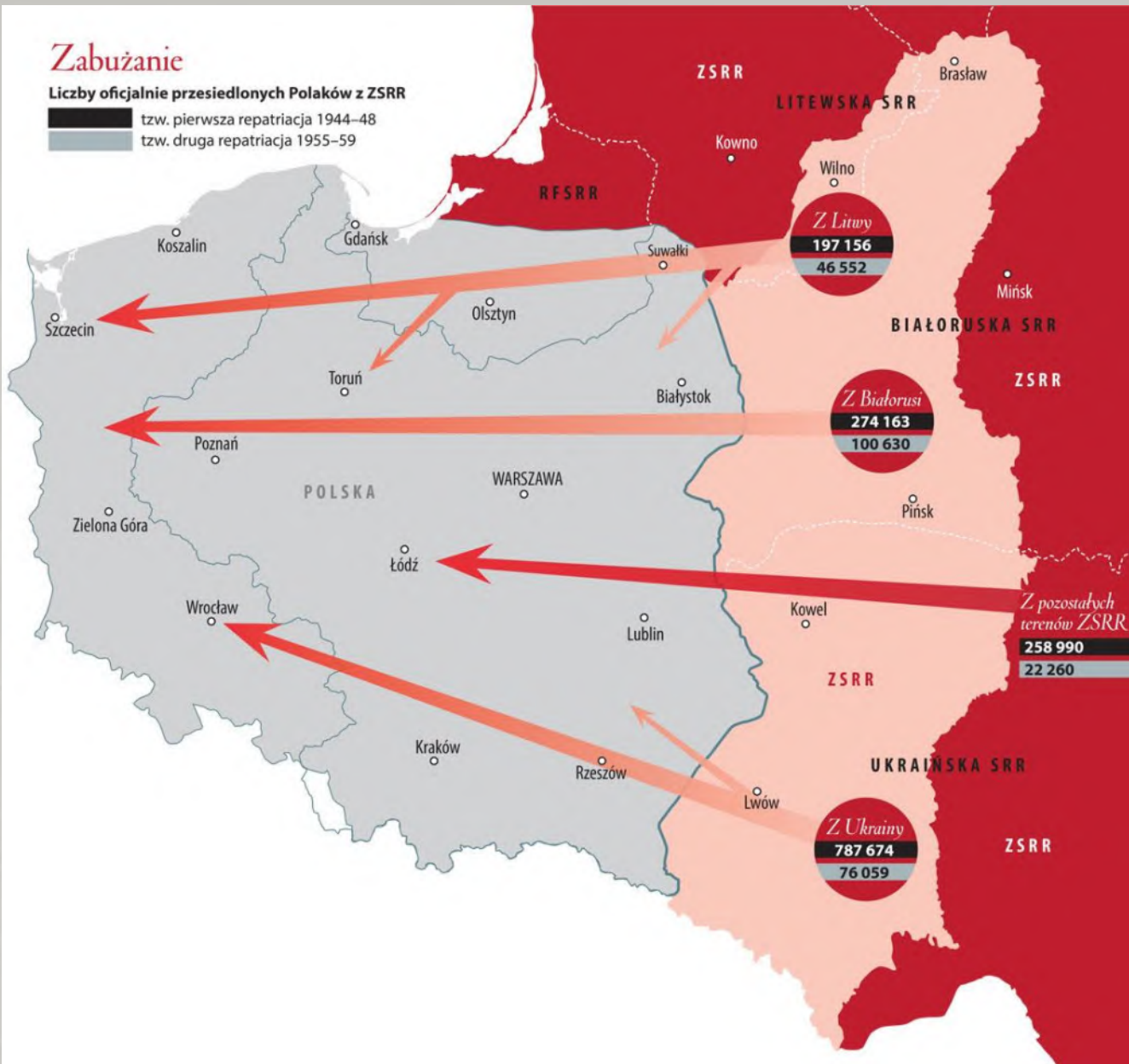
Zróżnicowanie kulturowe regionu

Zabużanie

Liczby oficjalnie przesiedlonych Polaków z ZSRR

■ tzw. pierwsza repatriacja 1944–48

■ tzw. druga repatriacja 1955–59

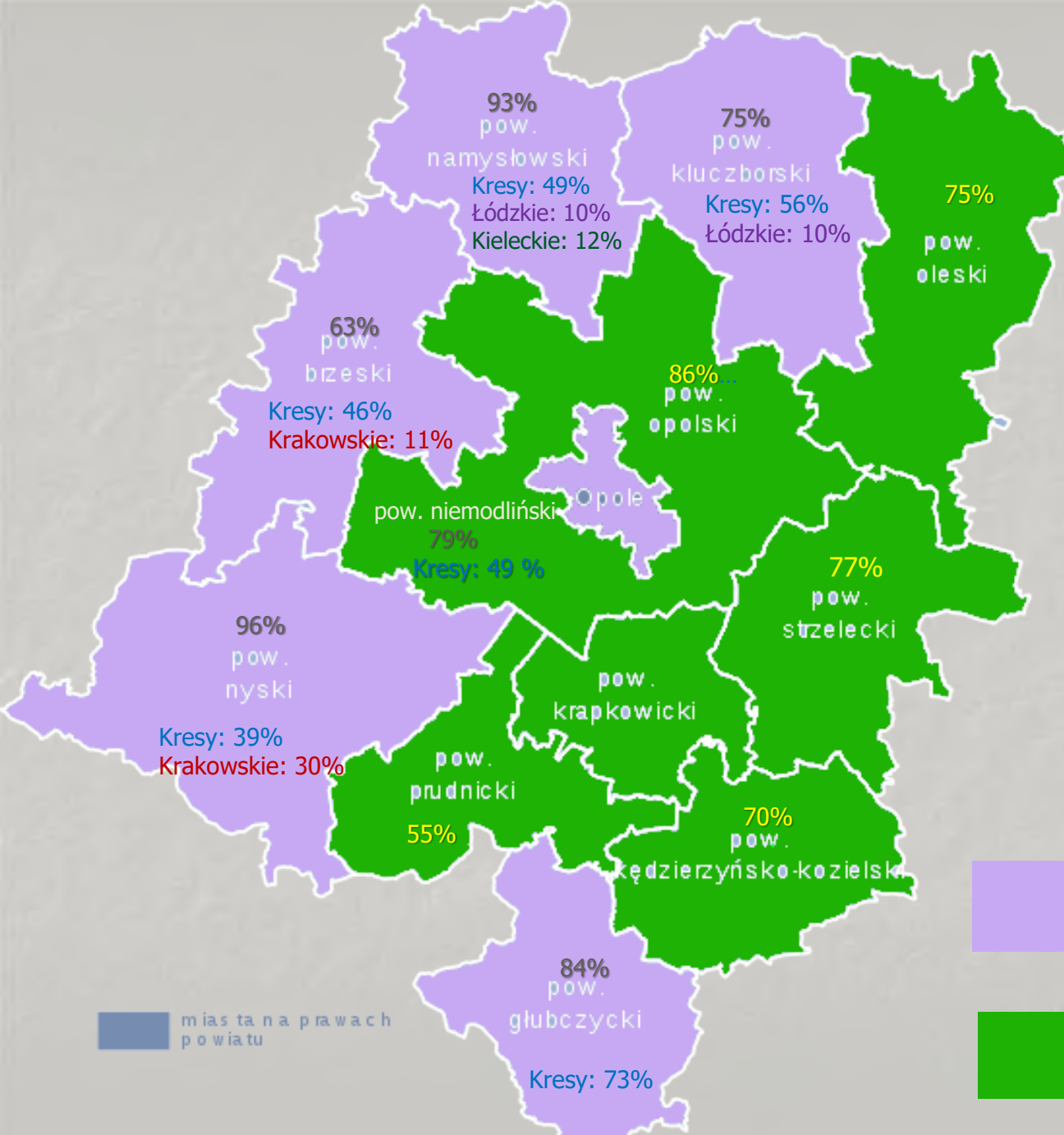

Mapa przesiedleń

z Kresów II Rzeczypospolitej

Zróżnicowanie etniczne woj. opolskiego

Opole miasto
napływowa: 77% (w tym 60% Kresowianie)
rodzima: 23%

miasta na prawach powiatu

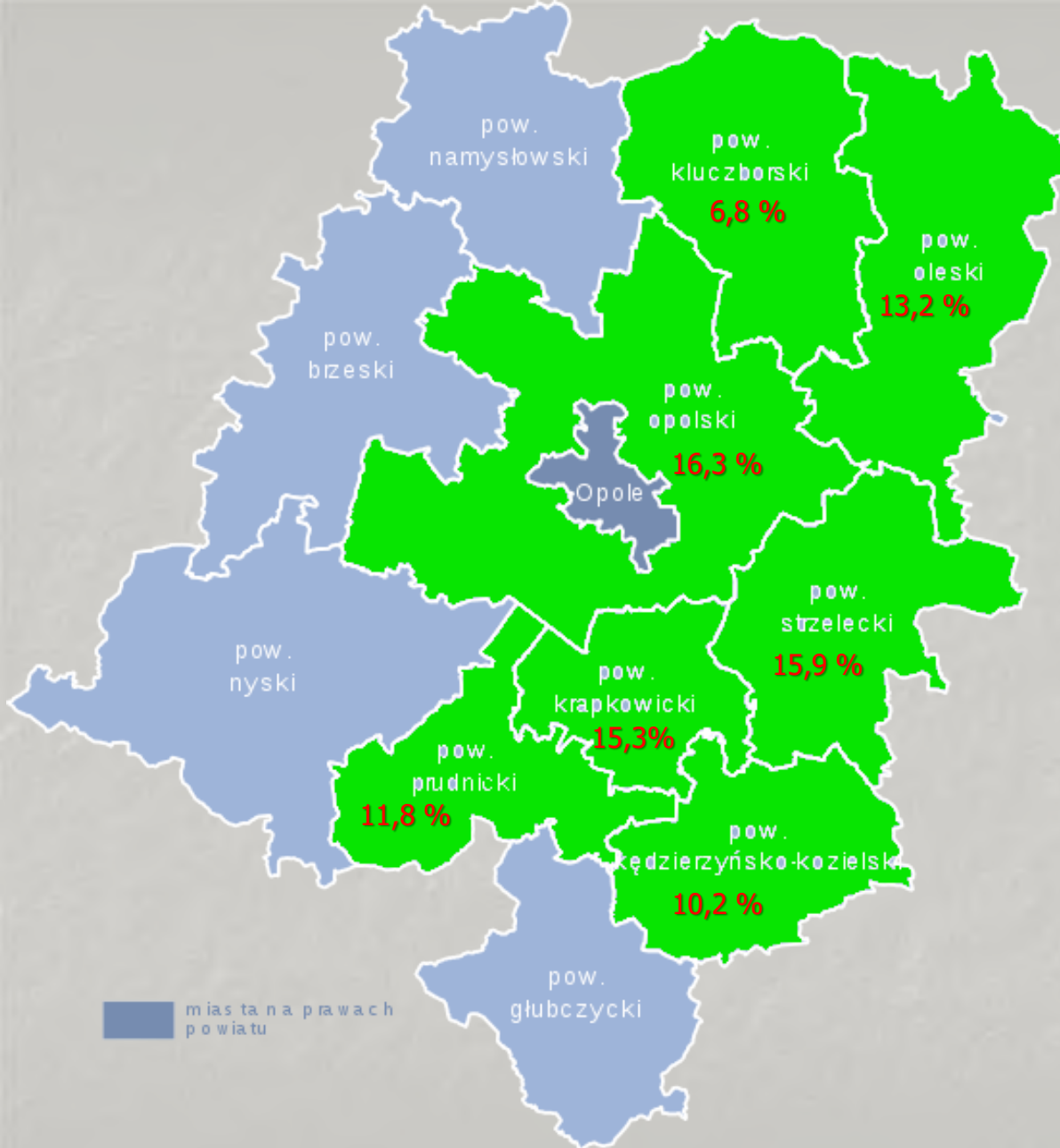
Ludność napływowa
46,2%
(3/4 w miastach)

Ludność rodzima
53,8%
(ponad poł. na wsi)

Opracowanie: E. Oficjalska, na podstawie L. Kosiński, *Pochodzenie terytorialne ludności ziem zachodnich w 1950 r.*, Warszawa 1960 (mapa: wikipedia.org)

Mniejszość niemiecka w woj. opolskim

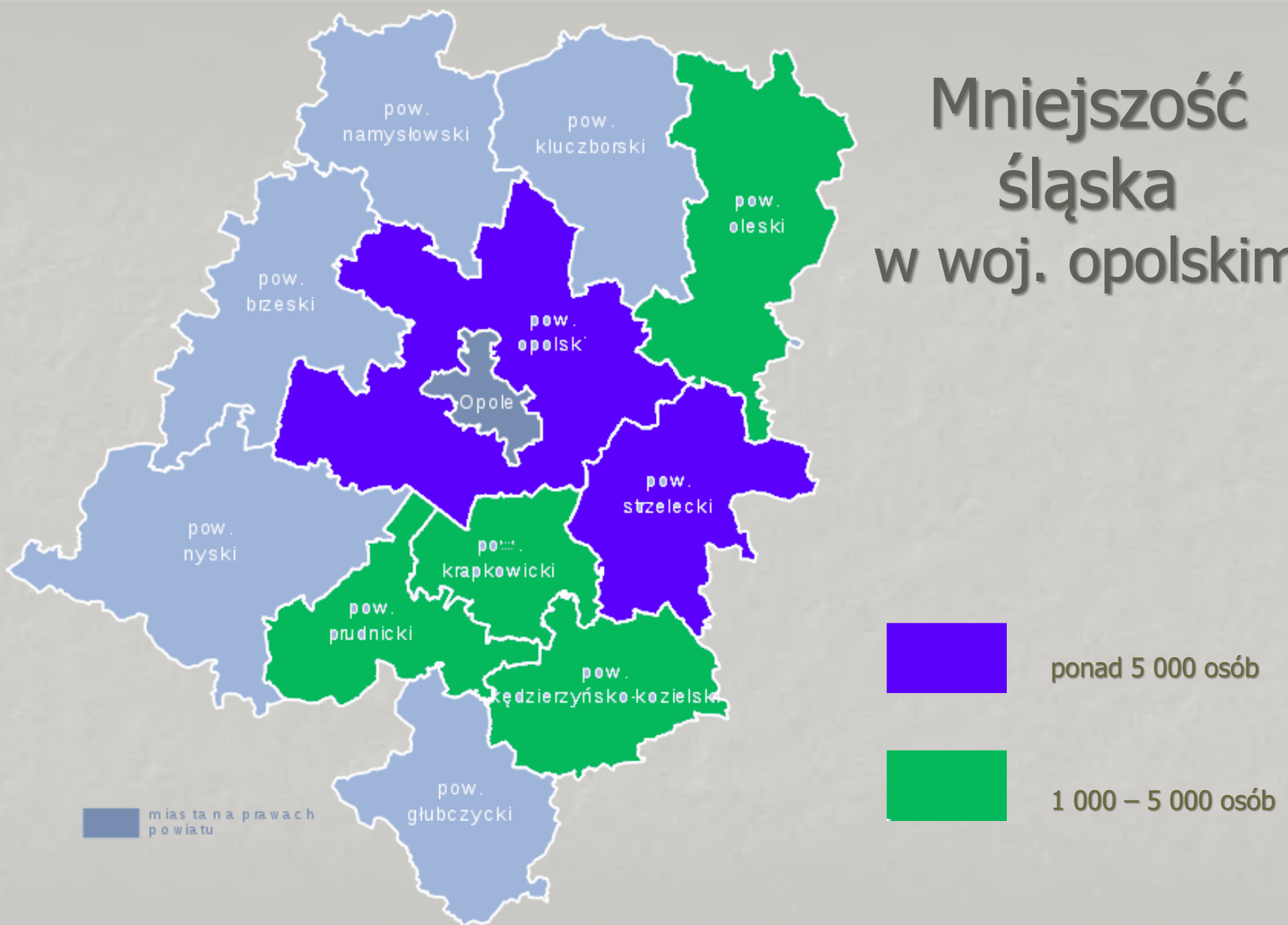
78 157 osób (wg NSP 2011 r.)

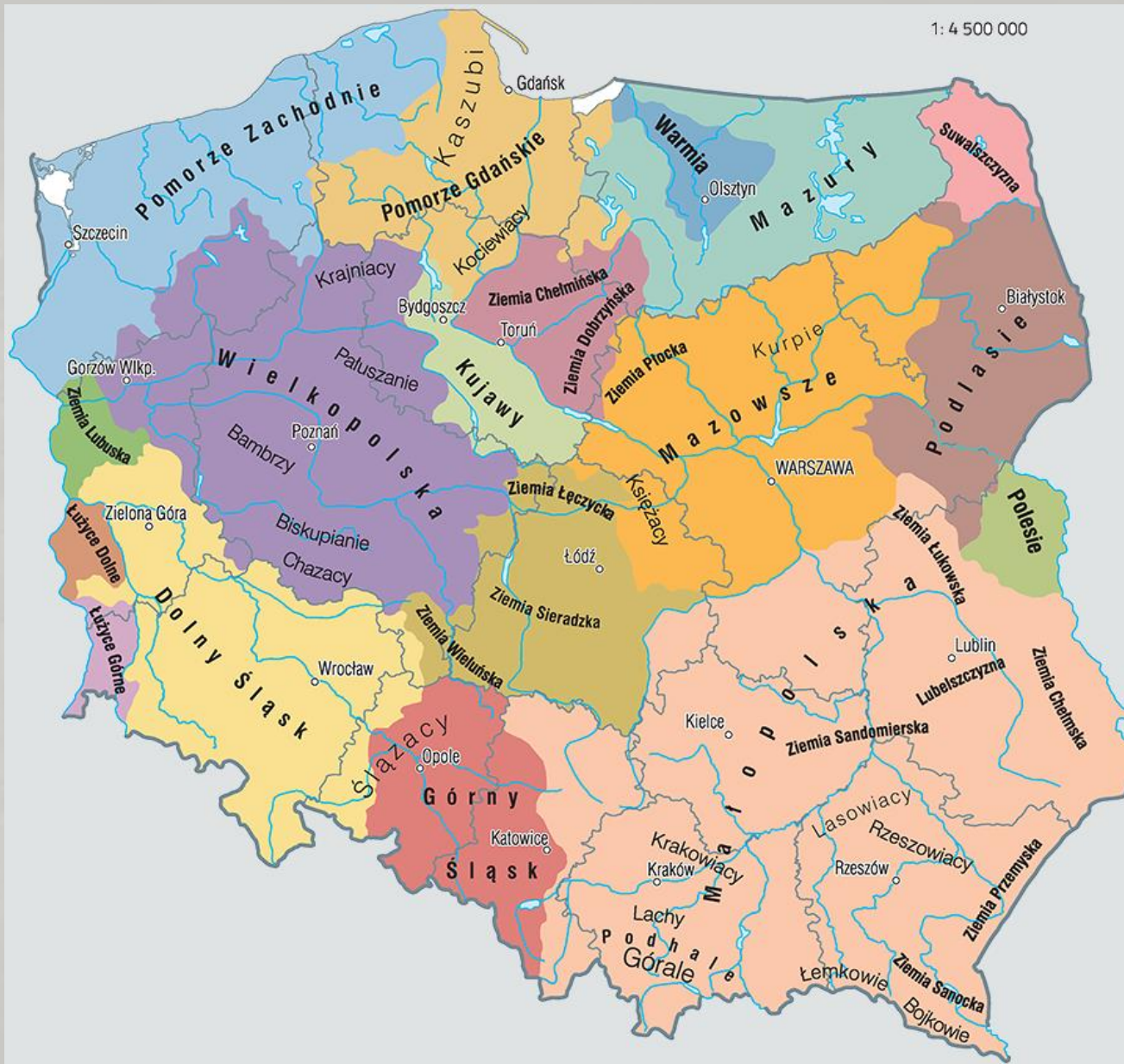

Powiaty z przewagą mniejszości niemieckiej

miasta na prawach powiatu

Mniejszość śląska w woj. opolskim

Regiony historyczno-etnograficzne Polski

Wielokulturowość

To forma pluralizmu kulturowego, polegająca na współistnieniu wielu grup narodowościowych, etnicznych i etnograficznych, połączonych ze sobą głównie elementem współzamieszkiwania tego regionu.

Mniejszość niemiecka

Organizacje społeczno-kulturalne

Sozial-Kulturelle Gesellschaft der Deutschen im Oppelner Schlesien
Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim

Głównym celem Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim jest:

- ✓ animacja i wspieranie życia kulturalnego Mniejszości niemieckiej
- ✓ rozwój niemieckojęzycznego szkolnictwa w regionie
- ✓ propagowanie dwujęzyczności mieszkańców regionu jak również wspieranie instytucji o charakterze społecznym

Projekty kulturalne realizowane przez TSKN promują kulturę niemiecką i mniejszość niemiecką wśród mieszkańców województwa. Do najważniejszych projektów realizowanych przez TSKN należą:

- ✓ Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej w Polsce
- ✓ Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim
- ✓ Niemieckojęzyczne szkółki piłkarskie
- ✓ Przegląd Orkiestr i Kapel Mniejszości Niemieckiej
- ✓ Festiwal Chórów i Zespołów Śpiewaczych Mniejszości Niemieckiej
- ✓ Pielgrzymka Mniejszości na Górze Św. Anny (czerwiec)

**Dom Współpracy
Polsko-Niemieckiej**
www.haus.pl

Organizacje społeczno-kulturalne

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej

Biura Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej znajdują się w Gliwicach i Opolu

Celem Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej jest **przyczynianie się do wzajemnego zrozumienia** różnych grup ludności i **wzbudzanie świadomości**.

DWPN realizują **projekty edukacyjne i informacyjne**

- „Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu”
- „Dziadek z Wehrmachtu. Doświadczenie zapisane w pamięci”
- „HAUSbesuche – spotkania domowe”
- Archiwum Historii Mówionej

Plebiscyt Mosty Dialogu

Cel: pokazanie i uhonorowanie propagujących ideę doświadczenia kulturowej różnorodności i wielojęzyczności, wiedzy o regionie i jego walorach

Działalność naukowa oraz badawcza

- ✓ **Seminarium Śląskie** (21 edycji, ponad 10 tys. uczestników)

Grupy etnograficzne - Ślązacy -

Ślązacy (śl. *Ślōnzoki, Ślůnzoki*; śl.-niem. *Schläsinger*, niem. *Schlesier*)
grupa ludności urodzonej i mieszkającej na Śląsku (PWN).

1. Osoby należące do zespołu grup etnograficznych **ludności polskiej**, zamieszkujących głównie **Górny Śląsk** (J.S. Bystorń, 1925)
2. Osoby **deklarujące odrębność** (**śląskość**; **śląskość i jednocześnie polskość** lub **niemieckość**)
3. Osoby deklarujące **narodowość niemiecką** (**wysiedleni**)
4. Wszystkie osoby **urodzone na Śląsku** (autochtoni, przesiedleńcy)
5. Mieszkańcy Śląska (niezależnie od identyfikacji etnicznej)

Ślązacy posługują się **gwarą śląską**, która stanowi **etnodialekt, nie-język** (jest to dominujący pogląd językoznawczy)

Grupy etnograficzne - Ślązacy -

Przed II wojną światową:

1. Mieszkańców **obecnego woj. śląskiego i opolskiego** nazywano **Górnoślązakami**, a region, który zamieszkiwali – **Górny Śląsk** (rejencja opolska)
2. Mieszkańców **obecnego woj. dolnośląskiego** nazywano **Ślązakami**, a region – **Śląsk** (rej. wrocławska i legnicka)

Po II wojnie światowej:

1. Mieszkańcy **woj. śląskiego i opolskiego** nazywani są / nazywają siebie **Ślązakami**, a region, który zamieszkują – **Śląsk**
2. Niektórzy mieszkańcy **woj. dolnośląskiego** (nie wszyscy) nazywają siebie **Dolnoślązakami** (region – Dolny Śląsk, woj. dolnośląskie)

Grupy etnograficzne przybyłe po II wojnie światowej

Osiedleńcy z woj. krakowskiego:

- ✓ górale **podhalańscy** – pow. nyski (gm. Otmuchów, gm. Głuchołazy)
- ✓ górale **limanowscy** – gm. Świerczów (Dąbrowa)
- ✓ górale **żywieccy** – gm. Skoroszyce (Sidzina)

➤ **Górale żywieccy**

- ✓ Oddział w gminie Skoroszyce (ok. **50 członków**) jest jednym z czterech Oddziałów **Związku Podhalan** zrzeszających górali żywieckich (**jako Związek Górali Żywieckich Gminy Skoroszyce**).
- ✓ Oddział **z siedzibą w Sidzinie** współpracuje z lokalnymi organizacjami: OSP, Kołem Gospodyń Wiejskich, LZS-em i stowarzyszeniem „Góral Sidzina”.
- ✓ Organizuje wyjazdy na odpust do Jaworznej (gm. Limanowa).

➤ **Festiwal Folkloru Góralskiego w Sidzinie**

- ✓ Festyn – 6. edycja w 2023

ma charakter integracyjny i propagujący kulturę górali osiadłych na Śląsku Opolskim

Zauważalne odradzanie się tożsamości etnicznej i kulturowej

Obrzędowość rodzinna i doroczna

- wybór -

OBRZĘD

Indywidualne i zbiorowe działania podejmowane publicznie i uroczyście bardziej z racji ich sensu pośredniego (mobilizacja, integracja grupy) niż bezpośredniego i praktycznego.

Słownik etnologiczny. Terminy ogólne, Warszawa – Poznań 1987.

Zespół uświęconych tradycją (często określonych przypisami) czynności, praktyk towarzyszącym jakiejś uroczystości o charakterze rodzinnym, społecznym, politycznym czy religijnym; obrządek, ceremonia, obyczaj.

W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958-1969, t. 5.

Zespoły określonych i zachowanych przez tradycje czynności, gestów i słów stanowiących stronę zewnętrzną uroczystości wierzeniowych oraz aktów społeczno-prawnych.

T. Brzozowska, *Słowniku folkloru polskiego*, red. J. Krzyżanowski, Warszawa 1965.

Zespół znaków – rytuałów (czyli czynności, gestów, formuł słownych i stosowanych akcesoriów, złączonych wspólnym sensem), przez które zostają wyrażone i przekazywane ważne treści (społeczni, religijne).

B. Ogrodowska, *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*, Warszawa 2001.

ZWYCZAJ

Przyjęty w danej grupie społecznej sposób zachowania się jej członków w określonych sytuacjach, do którego odchylenia nie budzą sprzeciwu i nie spotykają się z negatywnymi reakcjami otoczenia.

Słownik etnologiczny. Terminy ogólne, Warszawa – Poznań 1987.

Zwyczajem jest wszelkie powtarzające się zachowanie zewnętrzne, występujące w danym środowisku czy społeczności, jeśli odchylenia od niego lub niewykonanie nie budzi w środowisku żadnych ocen negatywnych, nie wywołuje żadnych sankcji.

T. Szczurkiewicz. Studia socjologiczne. Warszawa 1966.

Adwent

Okres przygotowania duchowego do Świąt Bożego Narodzenia

Wieniec adwentowy

- W 1. poł. XIX w. w pn. Niemczech zaczął się upowszechniać zwyczaj zapalania świec zamocowanych na wieńcu w kolejne niedziele adwentu.
- Początkowo zwyczaj kultywowany wśród ewangelików, od I. 20. XX w. przyjęty przez katolików.
- Na Śląsku Opolskim od I. 20. XX w.

Św. Mikołaja

- Zwyczaj obdarowywania dzieci
w wigilię lub w dzień 6 grudnia
 - ✓ Pełnił funkcję **wychowawczą** – podarunki za dobre zachowanie, grzeczność i szacunek dla starszych (*starzyków*)
 - ✓ **Prezenty praktyczne** – buty na zimę, skarpety, rękawiczki
 - ✓ Dla niegrzecznych dzieci – **różga**
 - ✓ Św. Mikołaj występował w przebraniu **biskupa** (z „tiarą” na głowie)
- Jako patron zwierząt gospodarczych
 - ✓ Zwyczaj składania darów i datków w kościele
 - ✓ W tym dniu nie używano bydła do żadnych prac

Św. Łucji

Wróżby pogodowe

- Jedną z najbardziej znanych było przygotowanie **dwunastu poówek cebuli** (na każdy miesiąc roku), posolenie ich i obserwowanie od św. Łucji (13 grudnia). Zroszenie lub wysuszenie cebuli przypisanej konkretnemu miesiącowi zwiastowało, że będzie on mokry lub suchy.
- Od dnia św. Łucji **do wigilii obserwowano pogodę**. Każdy z dwunastu dni przypisany był konkretnemu miesiącowi – i tak, jeśli 13 grudnia padało, oznaczało to, że styczeń będzie mokry, itd.

- Orszaki dziadowskie
(niem. Bettlertag) mało znany zwyczaj, utrzymywany w okolicach Strzelec Opolskich

- „Mężczyźni przebierają się za kobiety i odwrotnie, kobiety za mężczyzn, a następnie chodzą od domu do domu we wsi, żartują i proszą o sznapsa i datki”
- „Wielbłąd” wykorzystywany jest także w grupach zapustnych

Tu – głowę ma wykonaną z buta

Boże Narodzenie

Wigilia

Vigilia (łac.) – czuwać
przygotowanie się i przysposobienie do właściwego święta

Zwyczaje wierzenia i praktyki magiczne

Dzień obfitujący w wierzenia i zabiegi magiczne (agrarne, matrymonialne)

➤ Jaka wigilia, taki cały rok

- ✓ Nie kłócić się,
- ✓ dzieci posłuszne (*bo kto oberwie w wigilię, ten będzie bity cały rok*)
- ✓ Wcześnie wstać (nie będzie się lenić)
- ✓ Punktualność
- ✓ Nie pożyczać komuś (*nie wynieść szczęścia z domu*) - ale pożyczyć od kogoś
- ✓ Aby były w domu pieniądze należy sąsiadowi podrzucić śmieci

➤ Nie hałasować (**dzień zaduszny**, dusze mogą się spłoszyć)

➤ Nie wchodzić do chlewa ze światłem (groźba pożaru)

➤ **Post** (ograniczanie ilości i jakości potraw)

➤ **Strzelanie z biczów** – hałas odstrasza złe moce

Wieczerza

- **Wieczerza w gronie rodzinnym**
 - ✓ **Ślązacy** – tylko domownicy; dniem odwiedzin był pierwszy dzień świąt
 - ✓ **Przesiedl.** – także goście spoza gospodarstwa
- **Stół świąteczny** – sianko pod obrusem, snopy zboża w rogach izby
- **Łamanie się opłatkiem** (rodzina i zwierzęta)
 - ✓ **Ślązacy** – nie powszechne (obecnie – tak)
 - ✓ **Przesiedleńcy** – powszechny zwyczaj
- **Wigilijne potrawy obrzędowe**
 - ✓ **Ślązacy** – *siemieniotka* z kaszą tatrą, *moucka*, *makówki*, *harynki* (śledzie), karp, kompot z suszu, groch z kapustą (**chłopski zajac**);
 - ✓ **Przesiedl.** – barszcz z uszkami, pierogi z kapustą i grzybami, karp, śledzie, kutia

Składniki używane w obu kuchniach – mak, ziarno (obfitość); miód, grzyby (kontakt z zaświatami)

- **Nie wstawać od stołu** w czasie kolacji wigilijnej
- Resztki ze stołu i opłatek – **dzielenie się z bydłem**, koźmi, dodawanie do paszy
- Wróżby: **prognozy pogodowe**; dot. życia i zdrowia (np. posolone orzechy), sny; **filiżanki** do góry dnem; **matrymonialne**
- **Śpiewanie kolęd** do pasterki

Podłaźniczka

Związana z kultem wiecznie zielonego drzewa
– symbolu życiodajnej siły, zdrowia, urodzaju

- **Podłaźniczka** – wierzchołek, niewielkie drzewko lub gałązki świerkowe zawieszane u powały (czubkiem do dołu) przybrana ozdobami z ogrodu i domu – jabłuszka rajskie, orzechy, pierniczki ozdoby ze słomy i z opłatka
- **Podłaźnik** – pierwszy gość w Boże Narodzenie, przynoszący szczęście,

„Podłaźniczka”/choinka – proj. K. Lagerfeld

Choinka

- Choinka – na ziemiach polskich najwcześniej pojawiła się na Śląsku (Brzeg)
 - ✓ Wyniesiona z lasu – ukradzioną z obcego świata (las) = szczęście
 - ✓ Początkowo zdobiona podobnie, jak podłaźniczka, naturalnymi ozdobami
 - ✓ Później – ozdoby „kupne” (lameta, włosy anielskie, bombki)
 - ✓ Śweczki wioskowe (pszczoły); światło wskazujące drogę

Św. Szczepana (26. XII)

Święcenie owsa

- ✓ poświęcone ziarno dodawane jest **do ziarna siewnego**
- Na pamiątkę kamienowania św. Szczepana – **rytualne obrzucanie księdza owsem**, a niekiedy jęczmieniem lub grochem
- ✓ Praktykowane było również **wzajemne obrzucanie się owsem, zwłaszcza dziewcząt** przez młodzież męską, które można odnieść do kultu płodności
- ✓ **Obsypywanie** ziarnem miało wzbudzić **dorodność** wszystkiego, **co dopiero ma się urodzić**

Kolędowanie

Okres kolędowania rozpoczynał się w **drugi dzień świąt**, trwał do święta **Trzech Króli (6 stycznia)**.

Kolędowanie pełniło funkcje religijno-kulturowe **powiązane z kultem przodków** i magiczne, które miały zaopatrzyć ludzi w **szczęście i powodzenie, życzenie dobrych plonów,**

Grupy kolędnicze - gł. **męskiej młodzieży wiejskiej, dzieci** - chodzące od domu do domu z **dobrą nowiną o narodzeniu Chrystusa**.

➤ **Jasełka**, starop. *jasło* – **żłób**

➤ Kolędę **zawsze kończą życzenia** dobrego zdrowia i urodzajów:

✓ *By się Wam kociło, rodziło, dyszłem do stawu obróciło.
Byście mieli w każdym kątku po dzieciątku,
a na piecu troje - które piękniejsze, to będzie moje.*

✓ *Za kolędę dziękujemy, zdrowia, szczęścia Wam życzymy.
A żebyście długo żyli, a po śmierci z Aniołami się cieszyli!*

Kołodnicy

Trzej królowie

Dzieci z gwiazdą ...

... i z kolebką

Herody

Herody – przedstawienie o Narodzeniu Pańskim prezentowane w każdej zagrodzie

Etapy przedstawienia: narodziny, hołd Trzech Króli, próba zgładzenia Nowonarodzonego przez Heroda, rzeź niewińców, śmierć Heroda

Wojewódzki Przegląd
Zespołów Kolędniczych „Herody”
w Lewinie Brzeskim

2023 r. – 36. edycja

- Teatralizacja obrzędu -

Orszak Trzech Króli

Określany jako „Największe uliczne jasełka na świecie”

- 2023 r. – 10. edycja w Opolu
- Organizowany w kilku miastach województwa

Karnawał

- mięsopest -
- zapusty -

Karnawał

Karnawał to:

- **okres kalendarzowy**, świąteczny czas od święta Trzech Króli do Środy Popielcowej, wypełniony specyficznymi zabawami i obrzędami,
- **nazwa** zabaw, widowisk i samego święta

Specyfiką karnawału jest:

- **zawieszenie reguł życia codziennego** - przybiera formę **odwrócenia reguł** lub ustanowienia nowych, karnawałowych
- obyczaj **maskowania** - maska jest najczęstszym elementem tej zabawy, symbolizuje karnawał; wywołuje i pozwala na zmiany tożsamościowe jego uczestników.

Wodzenie niedźwiedzia

Wodzenie niedźwiedzia, *kludzeniem bera* odbywało się **we wtorek przed Środą Popielcową**, **dziś** rozpoczyna się po święcie Matki Boskiej Gromnicznej (2 lutego), ale kulminacja obchodów przypada na **końcówkę karnawału**.

Niedźwiedź i cały korowód **przebierańców** podąża **od gospodarstwa do gospodarstwa**, w każdym ma on **zatańczyć z gospodynią**, usłyszeć, jakich niecznych czynów dopuścił się w mijającym roku i ma być za to **ukarany**.

W obrzędzie niedźwiedź pełni więc **funkcję kozła ofiarnego**, biorącego na siebie wszystkie grzechy i przewinienia mieszkańców wsi. I za to jest rytualnie zabijany.

*W ostatki obwodzą w Górnym Szlązku człowieka w grochówkę obwinionego pod nazwiskiem niedźwiedzia
W korowodzie uczestniczyli: żandarm, leśniczy ze strzelbą, śmierć, państwo młodzi, Cygan i Cyganka,
diabeł i kominiarz. Korowód przechodził przez całą wieś a po drodze tańczono z dziewczynami
i gospodyniami .*

(J. Lompa)

Dlaczego niedźwiedź?

To zwierzę zapadające w **sen zimowy**, znikające z pola widzenia człowieka w **okresie**, kiedy **pogrzebany zostaje okres zabaw i uciech**.

Dzikość i potęga niedźwiedzia każą widzieć w nim **przedstawiciela zaświatów**, ale także **nadzieję na odrodzenie do nowego życia**.

Miodek *„Niedźwiedź”. To słowo jest eufemizmem, bo wcześniej to zwierzę nazywało się inaczej.*

Markowski *Nie wiadomo, jak się nazywało, tak głęboko się zakamuflowało! Wiadomo, że „niedźwiedź” to miedwied, czyli jedzący miód, miodojad.*

Sosnowski *Czyli tak się bano tego zwierzęcia, że na wszelki wypadek mówiono o nim oględnie.*

Markowski *Ludzie bali się wymienić jego imienia.*

Źródło: *Wszystko zależy od przyimka. Bralczyk, Miodek, Markowski w rozmowie z Jerzym Sosnowskim, Warszawa 2014.*

Współczesna grupa wodzenia niedźwiedzia

Pogrzeb basa

- **Charakterystyczny dla Śląska Opolskiego**, jego zasięg jest mniejszy niż wodzenie niedźwiedzia, są to głównie okolice Opola, Głogówka, Głubczyc i Kędzierzyna-Koźła
- jest **symbolicznym pożegnaniem muzyki i wesołości karnawałowych przed kilkutygodniowym postem**. Najczęściej pochowany zostaje kontrabas lub tuba basowa, które reprezentują wszystkie instrumenty śląskich kapel
- Tradycyjnie *pogrzeb* odbywał się **we wtorek przed Środą Popielcową** i kończył się o północy. Obecnie zabawę organizuje się w ostatnią sobotę lub poniedziałek karnawału („do białego rana”).
- Przebieg obrzędu
 - ✓ Przed północą następował **wyбір wdowy po *basie***, która wśród płaczu i szlochu podchodziła do leżącego na czarnym suknie rozstrojonego kontrbasu;
 - ✓ Formowanie „**konduktu pogrzebowego**“.:
wszyscy ustawiali się parami za czterema czarno ubranymi młodzieńcami, którzy biorą bas, niby trumnę, na ramiona i obchodzą kilka razy dookoła, a kończą pochód przy bufecie, gdzie gospodarz częstuje wszystkich śledziami, przypominając im o zbliżającym się poście

Babski comber

Obrzęd przejścia (zmiany statusu)

- Odbywał się **w ostatni wtorek karnawału** - tylko w gronie kobiet.
- Starsze, **zamężne kobiety przyjmowały** do swego grona te, które **w minionym roku wyszły za mąż**
- Dla zabawy kobiety **przebierały się** w różnego rodzaju stroje i maski, za które przyznawały sobie nagrody.

A dziś...

- Zabawa kobiet wszystkich stanów cywilnych - panien, mężatek, rozwódek i wdów. Kobiety w zabawnych przebraniach bawią się we własnym gronie.

a nawet...

- „Na *babski comber* przychodzę co roku i za każdym razem świetnie się bawię. Ale nie wyobrażam sobie sytuacji, że uczestniczą w nim same kobiety. Ja zawsze przychodzę z chłopem”

Skubaczki

Gęsi podskubywano, gdy pióra były dojrzałe, „co się po tem poznaje, że się skrzydła krzyżują poza ogonem”

- Forma pomocy sąsiedzkiej
- Spotkania krewnych i sąsiadek w kolejnych domach, gdzie wyskubywano puch z gęsich (rzadziej kaczych) piór. Towarzyszyły temu śpiewy, opowieści, plotki
- Mężczyźni nie uczestniczyli w skubaniu, ale chłopcy robili „figle” np. wpuszczali gołębia do izby z pierzem
- Kończono poczęstunkiem – *swaczyną* (kreple z kafeją)

Zwyczaje i obrzędy wiosenne

Marzanna i gaik

Marzanna

jako symbol odchodzącej zimy, zła i chorób, była wyprowadzana poza obręb wsi, topiona albo palona w IV niedzielę Wielkiego Postu (*Laetare – marzanie*).

Gaik

to symbol życia i nadchodzącej wiosny, który wnoszono do wsi

W Wielkiej Polsce i Szląsku *siódmego dnia marca* topią marzannę ubrawszy ją jako niewiastę.

J. Bielski, *Kronika polska*, 1597 rok

Marzaniok

Kobiety żegnały *marzanioka*, wypędzając wraz z nim najbardziej dokuczliwą chorobę męską – pijaństwo.

W kieszeni *marzaniok* miał schowaną butelkę, a w „ręce” kieliszek.

Niedziela Palmowa

Trzy do sześciu gałązek przewiązuje się czerwoną wstążeczką albo hajką – rzemieniem do bata, aby konie były tłuste.

W ostatnią niedzielę przed Wielkanocą święcono w kościele wierzbowe gałązki z rozwiniętymi kwietnymi pąkami, zwane palmowymi kotkami.

A.S. Klaußmann, *Górny Śląsk przed laty*, 1911

Niedziela Palmowa

- **Poświęcone palmy** zatyka się w domu **za święte obrazy, za krzyż, na drzwiach**, a także pod dachami w zabudowaniach gospodarskich, *aby chronić dobytek przed piorunami, a zwierzęta przed chorobami.*
- Przed wprowadzeniem do izby nowej palmy **zeszłoroczną palono**, a popiół dodawano **do ziarna**, albo wysypywano bezpośrednio **na pole tuż przed siewem.**
- **Skuteczność popiołu** z palmy wielkanocnej wynikała z przekonania, że:
 - ✓ reprezentuje on **świat**, w którym **nie ma chorób**, przemijania i śmierci.
 - ✓ wierzono też, że przechowuje on **właściwości** konsekrowanej wcześniej **palmy.**

Wielka Środa - Palenie żuru -

Pożegnanie postu i jego symbolu – żuru
Wyniesienie śmieci, *skoczków* (pcheł) i spalenie
Na dobre plony (*aby zboże rosło*)

Za nadejściem zmroku ukazują się na wzgórzach i polach ruchome ognie. Chłopcy śpieszą w pole z zapasami starych mioteł napchanych szczapami smolnymi lub żywicą.

*Te miotły, czyli skrobaczki zapalają i jak z pochodniami biegają z nimi po wzgórzach i polach wykrzykując nieustannie **żur pole, buchty chwole**.*

A. Hytrek, *Górny Szląsk pod względem obyczajów, języka i usposobienia ludności*, 1879

Wielki Czwartek

W Wielki Czwartek „**wiązano**” dzwony, a ich głos zastępowały **kołatki**, klekotki, klepaczki: *zrobiony na desce mały młoteczek, kiery klepie.*

*Na wsiach chłopcy nie mają większej **uciechy** nad tą, gdy chodzą przed świętami wielkanocnymi z klekotkami.*

J. Lompa, *Wstęp do zbioru pieśni ludu śląskiego*, 1845

W Wielki Czwartek **gotowano zupę z dużą ilością zieleni** – ziół, natki pietruszki itp. Im więcej zieleni, tym zupa była mocniejsza, ponieważ **zielen**, która kielkuje w nowym roku daje moc i zdrowie.

Wielki Piątek

Cedron

W Wielki Piątek o świcie, kto tylko mógł śpieszył na *cedron*, czyli **zwyczajowe obmywanie się w rzece lub potoku**, a więc w wodzie płynącej.

Nigdy nie obywano się w wodzie „stojącej”, np. w stawach.

Wierzono, że zabieg ma moc uzdrawiającą, *ochrania od wielu chorób, mianowicie skórnych i ocznych*, a cera będzie *piękna i bez piegów*, które szpecą twarz.

Aby obmywanie przyniosło skutek, należało:

- myć się **przed wschodem słońca**
- w wodzie **płynącej z zachodu na wschód**
- w **całkowitym milczeniu** – przed, w trakcie i po myciu się
- woda na ciele musiała **sama wyschnąć**

Wielki Piątek

Każda parafia wystawia okazale przystrojony *grób boży*, przy którym **straż** pełni gwardia, a **wierni** czuwają odmawiając **modlitwy**.

Wielka Sobota

Święcenie ognia ...

Wielka sobota to czas święcenia ognia. Do domu zanosi się szczapkę z ognieniem zapalonym od ognia poświęconego i rozpala się w domowym piecu, zwłaszcza chlebowym.

... i pokarmów

Na Śląsku zwyczaj święcenia to **zanikał**, to znowu się **odradzał**, w zależności od księży i osób, które tradycję chciały utrzymać.

Obecnie - powszechne

Kresowe święcone – święcono wszystko, co potem stawiano na świątecznym stole.

Obecnie – symboliczna ilość święconego

Wielka Sobota

Ostatni czas, żeby przygotować kolorowe *kroszonki*

Jajka barwiono przez gotowanie w łupinach z cebuli na żółto-brązowo, farbkami sporządzonymi sposobem domowym albo kupnymi.

Wzory nanoszono woskiem albo wydrapywano nożykiem.

Wielkanoc

Niedziela Wielkanocna

W niedzielę wielkanocną, **przed rezurekcją**, gospodarze wychodzili do sadu i **potrzęsali drzewami**, wierząc, że zapewnią w ten sposób dobre owocowanie.

Niedziela Wielkanocna

Wczesnym rankiem w niedzielę odbywała się rezurekcja.

Po rezurekcji śpieszono do domu – kto dotarł pierwszy, ten jako pierwszy miał skończyć żniwa.

Śniadanie Wielkanocne

Po rezurekcji cała rodzina zasiadała domu do uroczystego śniadania.

Na stole było dużo potraw mięsnych – po wielkanocnym **świniobiciu**:

gotowana szynka, do tego podawano kielbasę, np. polską podsmażaną, wędzonkę, mięsa pieczone, chleb, wino (*krew Chrystusa*) i chrzan (na pamiątkę, że pojono Go żółcią), jajka.

Podawano też specjalne ciasta, zwłaszcza drożdżowe – wielkanocną babę, baranka, kołacz/placek.

Ciasta drożdżowe kryły tajemnicę fermentacji, dzięki której wyrastały.

Stół kresowy

Stół śląski

Wielkanoc

Kulanie jajec

Powszechną niegdyś zabawą męskiej młodzieży było *kulanie jajec*.

Z ziemi lub desek tworzący pochylnię, na końcu wykopywano wgłębienie – *duckę*.

Jaja *kulano* po pochylni do *ducki* – wygrywał ten, kto *wkulał* najwięcej jajec.

Najstarsza wzmianka o tej zabawie
pochodzi z 1454 roku!

Wielkanoc

W Wielkanoc zatykano w polu krzyżyki wykonane z poświęconej palmy.

W ten sposób **ziemia i przyszłe zbiory** otrzymywały błogosławieństwo i były chronione od zła, zwłaszcza od wichury, piorunów i gradobicia.

Wszystko, co złe nie mogło już „wejść” na pole otoczone rytualnym kordonem ochronnym.

Ochrona pól

Współcześnie praktykowany jest, nawiązujący do starych obrzędów, zwyczaj **wysiewania zboża w formie serca zwieńczonego krzyżem** lub samego tylko krzyża.

Zwyczaj wpisany na krajową Listę niematerialnego dziedzictwa

Objazd pól

Celem wielkanocnych procesji – jazdy krzyżowej, *krzyżoków* – było:

- wyproszenie błogosławieństwa i ochrony przed powodzią, gradobiciem, suszą i szkodnikami,
- zatrzymanie przychylności boskiej w granicach wsi.

Rytualny objazd odbywał się **dookoła osady i skrajem pól uprawnych**, co miało zapobiec dostępowi sił niszczycielskich do kręgu wyznaczonego obrzędem.

Jeszcze w połowie XIX wieku konne objazdy odbywały się również **w grudniu** – w wigilię św. Mikołaja albo w Boże Narodzenie.

Wielkanocny objazd pól

Na Śląsku Opolskim procesje błagalne odbywały się w okolicach **Sternalic, Olesna** (gdzie nazywano je *krzyżokami*).

Okazałe były też objazdy w Ostropie i Wójtowej Wsi (Gliwice) oraz w Pietrowicach Wielkich k. Raciborza, a także w katolickiej części Łużyc.

Wielkanoc

Chodzenie z *kokotkiem*
kolędowanie

W poniedziałek chłopcy chodzili od zagrody do zagrody z kogutkiem. Za pieśni i modlitwę otrzymywali *kroszonki* lub drobne datki. *Kokotek* przywoływał i witał wiosnę, oznajmiał też radosne Zmartwychwstanie Pańskie.

Śmigus - dyngus

Wielkanocny *korwacz* do smagania

Przyszli my tu po śmierguście, jeno nas do izby wpuście / Wasze dziouchy polejemy, starych zaś uszanujemy

Wodą polewano wyłącznie dziewczęta będące w wieku tuż przed zamążpójściem, a więc wchodzące w czas, kiedy staną się matkami. Polewanie, a także smaganie dziewcząt gałązkami miało na celu pokazanie przyrodzie, że również ma się budzić do życia.

Dni krzyżowe

Ważną datą w cyklu obrzędów agrarnych, kończąca okres wiosenny, był **dzień św. Marka (25 kwietnia)**. Rozpocynały się wówczas dni krzyżowe, w czasie których z procesją pieszą (rzadziej konno) wychodzono przez trzy kolejne dni na granice pól i przy kapliczkach modlono się o urodzaje.

Podobne nabożeństwa i przemarsze przebiegały w dniach św. Izydora Oracza (15 maja) oraz św. Urbana (25 maja)
„Na świętego Urbana i Izydora idą od pola do pola”.

Maik - Maibaum

Stawianie *maibaumu* stało się **świętem całej społeczności**. Wspólne stawianie maja w centralnym miejscu wsi było (i jest) okazją do zabawy.

- Upleciony **wieniec** lub drzewko zatknięte na **długiej żerdzi** stawiali **chłopcy na podwórkach gospodarstw**, w których mieszkały **dziewczęta**.
- *Majowe drzewka stoją przed ich oknami przez cały ten wesoły miesiąc, ku dumie dziewcząt. Czasami przed domem stoją **dwa lub trzy** drzewa majowe; wtedy albo jest **kilka córek** nadających się do zamążpójścia, albo dziewczyna cieszy się **względami kilku kawalerów**.*

Zielone Świątki

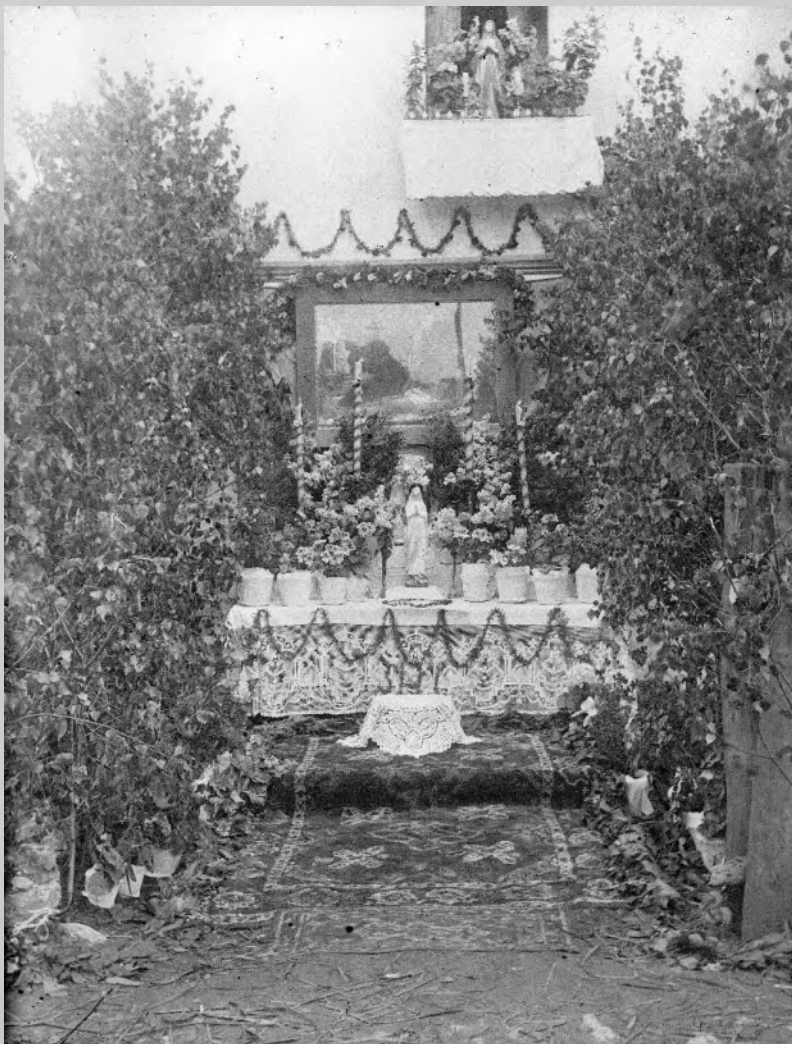

Niedziela Zesłania Ducha Św. Trzecie najważniejsze święto w roku liturgicznym.

- Zdobienie zielenią domów i budynków gospodarczych drzewkami i gałązkami brzozy i lipy.
- Rozsypywanie tataraku (*kalmus*) na podłodze i przed domem.

Wiąże się z dbałością o przyszły urodzaj, oddalenie złych mocy.

Boże Ciało

W oktawie Bożego Ciała pleciono i **święcono wianki z ziół**.

- **Zawieszano** je w domach i oborach jako **ochronę** przed piorunami i gradem
- **Wywar** z ziół z wianka pito w **chorobie**, robiono okłady
- Wianek wkładano **zmarłemu** pod głowę
- W czasie żniw wkładano **pod pierwszy snop**

Procesje do czterech ołtarzy.

Ołtarze przystrojone drzewkami brzołowymi

Gałązki z ołtarzy zabierane do domu

- **Zatykano na polach** (obrzędowy kordon)
- **rozkruszone listki** dodawano **do ziarna siewnego**
- Wywary z liisków - **przeciw chorobom, bólowi, opuchliznie**

Św. Jana - Sobótki

Wianki zawieszane na futrynach domów chroniły przed chorobami

- Robiono **wianki z rozmarynu** po jednym dla każdego z rodziny. Czym pierwszy **usechł**, tego pierwszego czekała **śmierć**.
- Innym zwyczajem było **wkładanie kwiatów** i ziół w **szczeliny drzwi** i okien, przy czym wkłada się tyle kwiatów, ilu jest członków rodziny. Ten, którego kwiat **zwiędnie** pierwszy, **umrze** jako pierwszy.

Zwyczajy i obrzędy letnie

Matki Boskiej Zielnej

- Poświęcone zioła i kwiaty chroniły od nieszczęścia, ognia i piorunów
- Poświęcone zioła przechowywano i zadawano krowom po ocieceniu
- Zioła stosowano także do **wykadzenia stajni** przeciw chorobom bydła
- **Wywary** z poświęconych ziół i kwiaty pito w różnych dolegliwościach

W czasie Wniebowzięcia Najśw. Marii Panny ciągnie nasza ludność wiejska z kwiatami i ziołami do poświęcenia w kościele

Bukiet na dzień Matki Boskiej Zielnej

Piotun
pieluń

Krwawnik
krownik

Krwawnica leśna
łogon

Wrotycz
wruczyca

Dziurawiec
ziele świętojańskie

Starzec leśny
sadzek

Rumianek
kamelki

Wyżlin polny
turnat
diabelskie ziele

Żniwa

Ważne było, aby żniwa **przebiegały pomyślnie i przy dobrej pogodzie** – od pierwszego pokosu do zwiezenia snopów do stodoły. Służyły temu rytualne zachowania, zwyczaje i obrzędy.

Żęcie poprzedzano **żarliwą modlitwą o błogosławieństwo, dobrą pogodę i opiekę** nad żniwiarzami, nabożnie **całowano ziemię**. Gospodarz obowiązany był postawić kosiarzom **wódkę „na dobrą robotę”**.

Po tym wstępie żniwiarze **skrapiali kosy i pole święconą wodą**, a następnie przystępowano do pracy.

Żniwa

- pierwszy i ostatni snop -

Ostatni snop, nazywany „babką” albo „kogutem”, był **olbrzymich** rozmiarów, **ozdobiony** zielenią i przeplatany wstążkami. Był on **uroczyście zawożony** do obejścia.

Przed bramą stodoły **gospodarz** zdejmował go z fury i **prowadzony** przez **gospodynię** odmawiał cichą modlitwę.

Pierwsze kłosy, jako wróżbę dobrego urodzaju, ścinał gospodarz. **Pierwszy snop**, zwany „panną” zdobiono **krzyżem** uplecionym z kłosów, czasem ustawiano go **przy drodze**, aby każdy przechodzący mógł się **przed krzyżem pokłonić** i **żniwa błogosławić**.

Zwyczaje żniwne

Wiązanie obcych

W czasie żniw każdy, kto **pierwszy raz** pojawił się **na polu**, musiał zostać „**związany**”. Wiązano tych, którzy **nie brali udziału w żniwach** i dlatego byli dla żniwiarzy „**obcymi**”. Wiązano więc **dziedzica i jego gości**, a nawet przypadkowych przechodniów.

Wypędzanie ducha żyta

Z zasady z pola **nie wywożono całego zboża** - postawiano tzw. **przepiórkę**, czyli wiązkę nieściętych kłosów albo jeden snop. Tę część plonów zachowywano **na pomyślność przyszłych plonów**, dla ubogich lub **dla ducha zboża**, zwłaszcza żyta.

Duch żyta (demon) uosabiał złe moce, dlatego czasem go **wypędzano**, aby nie zagrażał przyszłym plonom i ludziom.

Dożynki - *żniwniok*

Zwieńczeniem żniw były dożynki, na Śląsku Opolskim nazwane *żniwniokiem*

W uroczystym **korowodzie**, składającym się ze żniwiarzy niosących *kosy ozdobione kłosami i kwiatami* oraz żniwiarek z podobnie **przyozdobionymi grabiami**, zanoszono **koronę do domu gospodarza**. Tam, na znak zakończenia żniw, koronę wręczano gospodarzowi. Uroczystość kończyła **wspólna zabawa** gospodarzy i robotników rolnych.

Z czasem dożynki stawały się **świętem całej wsi lub okolicy**, a ich przygotowaniem coraz częściej zajmowały się **organizacje** rolnicze, społeczne i regionalne.

Korona żniwna

Korona ziarnkowa, G. Śl.,
l. 40. XX w.

Leśnica, l. 30 XX w.

Chorzów, l. 30 XX w.

Dożynki kresowe

Głębokie (ob. Białoruś)
o. międzywoj.

Wieniec dożynkowy

Emblematyczne wyróżniki regionu

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Krajowa lista jest spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski

Na Liście znajduje się obecnie **49 wpisów**

Województwo opolskie – **9 wpisów**:

1. Kroszonkarstwo opolskie (2019 r.)
2. Umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego (2019 r.)
3. Zwyczaj wodzenia niedźwiedzia na Śląsku Opolskim (2019 r.)
4. Zwyczaj *krzyżoków* w Borkach Małych (2019 r.)
5. Babski comber (2020 r.)
6. Procesja Bożego Ciała z tradycją układania kwiatów (2020 r.)
7. Pisanie pisanek techniką batikową na Śląsku Opolskim (2020 r.)
8. Wysiewanie serc i krzyży na polach w okolicach Strzelec Opolskich (2020 r.)

Kroszonki opolskie

Najstarsze zdobione jajka znalezione na opolskim Ostrówku pochodzą z X w.

Górnśląskie kroszonki z lat 30. XX wieku

Współczesne kroszonki

Ornament wytrawiony kwasem

Śląsk Opolski

- Archaiczna technika, stosowana sporadycznie
- Wzór malowany kwasem (kapuścianym, barszczowym, kwaśną serwatką) na zabarwionym jajku – kwas wytrawia barwnik i powstaje wzór

Pisanki

Współczesne pisanki opolskie

- Technika stosowana na terenie Opolszczyzny jeszcze pod koniec XIX wieku, ale uległa zapomnieniu
- Po II woj. światowej wznowiona przez przesiedleńców
- wzornictwo – odmienne, zgodne z tradycjami kresowymi i in. regionów

Technika aplikacyjna

- oklejanie wydmuszek jaj różnorodnymi materiałami -

Wyklejanki lub oklejanki – pokryte białym rdzeniem sitowia jeziornego lub dzikiego bzu. Uzupełnia się je jaskrawymi nitkami wełnianymi
Technika pochodząca z Kurpiów, Puszczy Białej, zachodniego Podlasia.

Jaja oklejane barwną pasmanterią i cekinami.
gm. Praszka

Porcelana opolska

Ornament i kolorystyka porcelany

- W latach 60./70. XX w., podobnie jak na kroszonkach, które stanowiły wzorzec dla porcelany opolskiej, wzór nanoszono **technika rytowniczą**. Okazała się ona nieekonomiczna (duża ilość odpadów - porcelana gorzej przyjmowała natryskiwane farby).
- Początkowo stosowano dwubarwne zdobienia (kolorowe tło, wzór rytowany - biały)

Współczesna porcelana opolska

Ornament i kolorystyka

- Dziś - nanoszenie barwnego ornamentu na białe tło naczyń, za pomocą piórka i pędzli.
- Wzory, podobnie jak na kroszonkach, charakteryzuje **prostota formy**, dominowały i do dziś dominują, **motywy roślinne** - kwiatów wielopłatkowych, niezapominajek, stylizowanych gałązek, listków.
- Podstawową barwą stał się kolor niebieski oraz jego odcienie (kolor mebli ludowych, flagi województwa opolskiego). Poza tym stosuje się kolory czerwony, zielony pomarańczowy, żółty.
- Współcześnie oprócz tradycyjnej ornamentyki roślinnej stosuje się nowe wzory (zwierzęta, serca itp.)

„Krucza sztuka, czyli od kurzego jaja do opolskiej kroszonki”

Wystawa stała w Muzeum Wsi Opolskiej

Coroczne wystawy pokonkursowe „Kroszonki opolskie”

Muzeum Wsi Opolskiej

Umiejętność ręcznego malowania wzoru opolskiego

Obecnie wzór opolski to nie tylko kroszonki i porcelana

Wzór opolski przenoszony jest na produkty codziennego użytku, takie jak: zegary, breloczki i smycze do kluczy, broszki ceramiczne i biżuteria z drewna, świece adwentowe z litego drewna czy elementy dekoracyjne, jak bombki. Z wykorzystaniem wzoru opolskiego powstają także tatuaże na specjalne zamówienie.

Projekty graficzne stanowiące bazę do tworzenia kolorowanek dla dzieci, oficjalnych zaproszeń z elementami wzoru, plakatów promujących lokalne wydarzenia kulturalne w regionie oraz nadruków na koszulki, torby czy opaski.

Procesja Bożego Ciała z tradycją układania kwiatów

- Zwyczaj układania **kwiatnych dywanów** na procesję Bożego Ciała w miejscowościach: Klucz, Olszowa, Zalesie Śląskie i Zimna Wódka (pow. strzelecki).
- Podstawą do budowy kwiatnych dywanów są w zależności od miejscowości: pocięta **trawa**, **piasek**, **liście paproci**, **płatki kwiatów**.
- **Wzory** to symbole religijne, np. **baranek**, oko Opatrzności Bożej, gołębica, serce, kielich, **napisy IHS** czy litera M (Maria).

Do kogo po poradę ?

SMAK I TRADYCJA

Szlak kulinarny

SZLAK KULINARNY OPOLSKI BIFYJ

KUCHNIA REGIONALNA

OPOLSKA PORCELANA

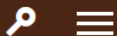

OPOLSKIE TRUNKI

Muzeum Wsi Opolskiej

MUZEUM WSI
OPOLSKIEJ

FESTIWAL KULTURY BEZ BARIER – WARSZTATY KOWALSTWA, ZIELARSTWA, GARNCARSTWA
DLA TURYSTÓW INDYWIDUALNYCH

ZAPISY NA WARSZTATY – HAFT (30.08), KWIATY Z BIBUŁY (29.07), ZDOBIENIE TOREB (30.07)

ZAPISY NA WARSZTATY TWORZENIA ZIELNIKA

PORCELANA OPOLSKA – ZAPISY NA WARSZTATY INDYWIDUALNE

ZAPISY NA WARSZTATY WYKONYWANIA LALEK MOTANEK!

LATO W SKANSENIE – WARSZTATY DLA GRUP ZORGANIZOWANYCH

ZAPISY NA WARSZTATY GENEALOGICZNE (NOC MUZEÓW).

MUZEUM WSI
OPOLSKIEJ

MOC ZIOŁ – WARSZTATY ZIELARSKIE W SKANSENIE

WARSZTATY GARNCARSKIE

WARSZTATY PLECIONKARSKIE

WARSZTATY EKOLOGICZNE ORAZ SPACER ORNITOLOGICZNY

BEZPŁATNE WARSZTATY KULINARNE!

BEZPŁATNE WARSZTATY EKOLOGICZNE

BEZPŁATNE WARSZTATY EKOLOGICZNE

www.muzeumwsiopolskiej.pl/

- każdego roku nowa oferta -

Opolskie Dziouchy

- zrzęsa twórczynie ludowe -

Jeśli jesteście zainteresowani warsztatami z wzoru opolskiego,

piszcie do nas: opolskiedziouchy@gmail.com

www.opolskiedziouchy.pl

Stowarzyszenie Twórców Ludowych

oddział Opole

Rok powstania: 1972

Liczba twórców w oddziale: 80

Prezes: Helena Wojtasik

Opiekun: Jarosław Gałęza

Siedziba: Muzeum Wsi Opolskiej, ul. Wrocławska 174, 45-835 Opole, tel. (77) 457-23-49

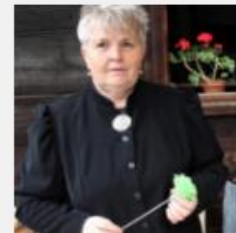
Kontakt: sekretariat@muzeumwsiopolskiej.pl

Opis działalności:

Oddział swoim obszarem obejmuje województwo opolskie. Aktywność Oddziału jest skupiono wokół działalności Muzeum Wsi Opolskiej, które jest instytucją patronacką. Twórcy skupieni są na uczestnictwie w różnego rodzaju imprezach organizowanych w regionie, a także na terenie całej Polski, w tym: wiosennych i jesiennych jarmarkach organizowanych przez Muzeum Wsi Opolskiej, Festiwalu Folkloru i Sztuki Ludowej „Wiatraki” w Strzelcach Opolskich, Wojewódzkim konkursie malowania porcelany w Opolu, Tragach Sztuki Ludowej w Kazimierzu Dolnym.

Oddział jest współorganizatorem Konkursu „Kroszonka Opolska” jednego z najbardziej prestiżowych w regionie. Uprawiane dziedziny twórczości ludowej to przede wszystkim: plastyka obrzędowa (kroszonkarstwo) i zdobnicza, a także rzeźbiarstwo, malowanie porcelany, kowalstwo, pisarstwo, folklor.

Twórcy należący do okręgu

Kulinaria

- wyróżnik tożsamości regionalnej, etnicznej, narodowej -

Kuchnia śląska

Kuchnia śląska to kuchnia woj. opolskiego i woj. śląskiego

Ukształtowały ją wpływy kuchni słowiańskiej, czeskiej, niemieckiej (oraz austriackiej).

Podstawy kuchni śląskiej:

- Zboża - chleb, kasze
- Ziemniaki - kluski
- Warzywa - kapusta, niezwykle popularna
w o. międzywojennym – ogórki, kapusty różnych odmian (brukselka, włoska itp.)

Potrawy codzienne

- Śniadanie: kawa zbożowa, chleb ze smalcem, zupy (żur, *wodzionka*), *ścierka* na mleku
- Obiad
 - ✓ Zupy: kartoflanka, grochowa/fasolowa, kapuśniak, krupnik, *oberiba* (z kalarepy), jarzynowe
 - ✓ II danie (kluski i kasze z sosami, kapusta okraszona, ciapkapusta, podroby,

Tradycyjne potrawy kuchni śląskiej

- świąteczna-
- „restauracyjna” -

- Żur na zakwasie żytnim (kiszonym w garnku - *żuroku*); świąteczny z kiełbasą i in. (Wielkanoc)
- Rosół z *nudlami*
- Rolada wołowa – zraz (rulon) wołowy nadziewany (wędzony boczek, cebula, ogórek kiszony)
- kluski śląskie (białe) i czarne (polskie)
- *Modra / światło* kapusta
- *Ciapkapusta* (ziemniaki z kapustą kiszoną, boczkiem, tłuszczem)
- *Wodzionka* (zupa z chleba i czosnku, z dodatkiem łożu lub masła)
- Śląskie niebo - gotowana, wędzona lub peklowana wieprzowina z sosem z suszonych owoców
- Sałatka kartoflana
- Śledzie marynowane w śmietanowym sosie

Kuchnia kresowa

- Widoczne wpływy kuchni **ukraińskiej, litewskiej, rosyjskiej**, białoruskiej, austriackiej, żydowskiej, ormiańskiej i tatarskiej.
- Opiera się głównie na:
 - ✓ zbożach (chleb, pierogi, kluski, kulebiaki, bliny/racuchy)
 - ✓ ziemniakach (baby ziemniaczane, kartacze - cepeliny, kołduny, placki i kiszki ziemniaczane,)
 - ✓ kapuście (bigos, kapuśniak, **gołąbki**)
 - ✓ Buraki (barszcz, chłodnik)

Lista produktów tradycyjnych - woj. opolskie -

Kategorie:

➤ Produkty mleczne	-	3	
➤ Produkty mięsne	-	10	
➤ Produkty rybołówstwa	-	2	
➤ Wyroby piekarnicze i cukiernicze	-	18	
➤ Gotowe dania i potrawy	-	21	w tym 2 kresowe:
- studzienina,
- pieróg ze Starych Kolni, gm. Popielów
➤ Warzywa i owoce			
➤ Oleje i tłuszcze			
➤ Miody			
➤ Napoje			
➤ Inne	KTO?		

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
ul. Piastowska 17, 45-057 Opole
Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich

Popularyzacja kulinariów

- „Opolski Bifyj” - szlak Kulinarny Województwa Opolskiego
 - ✓ **Najlepszy Produkt Turystyczny 2022** z Certyfikatem Polskiej Organizacji Turystycznej,
 - ✓ zrzesza lokale gastronomiczne z terenu województwa opolskiego, promujące tradycyjną kuchnię Śląska Opolskiego. **W restauracjach** należących do Szlaku Kulinarnego *Opolski Bifyj* serwowane są dania tradycyjnej kuchni regionu, sporządzone według oryginalnych receptur oraz z wykorzystaniem produktów tradycyjnych.

<https://www.opolskibifyj.com/>

- „Opolskie ze smakiem” - kampania, której celem jest promocja opolskiego dziedzictwa kulinarnego oraz przedsięwzięć aktywnych w sferze kulinariów.
 - ✓ informacje o najważniejszych **wydarzeniach kulinarnych** w regionie
 - ✓ promocja **produktów** wpisanych na **Listę Produktów Tradycyjnych**
 - ✓ Promocja **żywności** producentów zrzeszonych w inicjatywie „Opolskie ze smakiem”.

www.zesmakiem.opolskie.pl/

facebook.com/opolskiezesmakiem

- „Opolskie ryby” – popularyzacja karpia
 - ✓ „Święto karpia” w Niemodlinie
 - ✓ Warsztaty kulinarne

www.opolskieryby.pl/

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
ul. Piastowska 17, 45-057 Opole
Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich

Literatura

- Barska A., *Wielokulturowość na Śląsku Opolskim*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 1999, nr 2, s. 115-125.
- Górnicka-Naszkiewicz B., *Pamięć pokoleń. Tradycja kulturowa Kresowian subregionu głubczyckiego*, Wrocław 2018.
- Simonides D., *Mądrość ludowa. Dziedzictwo kulturowe Śląska Opolskiego*, Wrocław 2007.
- *Wielokulturowość na Śląsku Opolskim, Litwie, Białorusi i Ukrainie. Z badań nad pograniczami etnicznymi*, red. T. Smolińska, Opole 2009.
- *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej*, red. D. Simonides, P. Kowalski, Opole 1991

Obrzędowość:

- Garstka, R., Lysko, A., *Czas niezwykły. Obrzędowość doroczna na Górnym Śląsku*, Katowice 2018.
<https://instytutkorfantego.pl/obserwatorium/mapa-obrzedowa-gornego-slaska/>
- Jasiński, B., *Annogórskie obrzędy i tradycje wczoraj a dziś (2019)*
<https://annaland.pl/download/attachment/4274/raport-annogorskie-obrzed-y-i-zwyczaj-e-wczoraj-a-dzis.pdf>
- Pośpiech J., *Zwyczaj i obrzędy doroczne na Śląsku*, Opole 1987.
- Smyk. K., *Choinka w kulturze polskiej. Symbolika drzewka i ozdób*, Kraków 2009.
- *Tradycyjne zwyczaje i obrzędy śląskie. Wypisy*. Wybór i oprac. T. Smolińska, wyd. 2 rozsz., Opole 2003.
- Wasylewski S., *Na Śląsku Opolskim*, reprint, Opole 1987.

Kulinaria:

- *Dziedzictwo kulinarne. Opolskie / Produkty tradycyjne województwa opolskiego*, Opole 2020.
- *Dziedzictwo kulinarne Śląska w nowych kontekstach interpretacyjnych*, Opole 2021
- *Opolszczyzna w wielu smakach*, wybór i opracowanie ks. Andrzej Hanich, Opole 2012 (cz. 1); Prószków 2016 (cz. 2)
- Sztabowa W., *Krupnioki i moczka, czyli gawędy o kuchni śląskiej*, Katowice 1990.
- Sztabowa W., *Kuchnia śląska czyli krupnioki, makówki i moczka*, Katowice 1996.
- <https://zesmakiem.opolskie.pl/>

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

Strój ludowy jako wyraz tożsamości lokalnej - Opolskie -

dr Elżbieta Oficjalska

elzbieta.officjalska@muzeumwsiopolskiej.pl

materiał szkoleniowy

Organizator

Institucja finansowana przez:

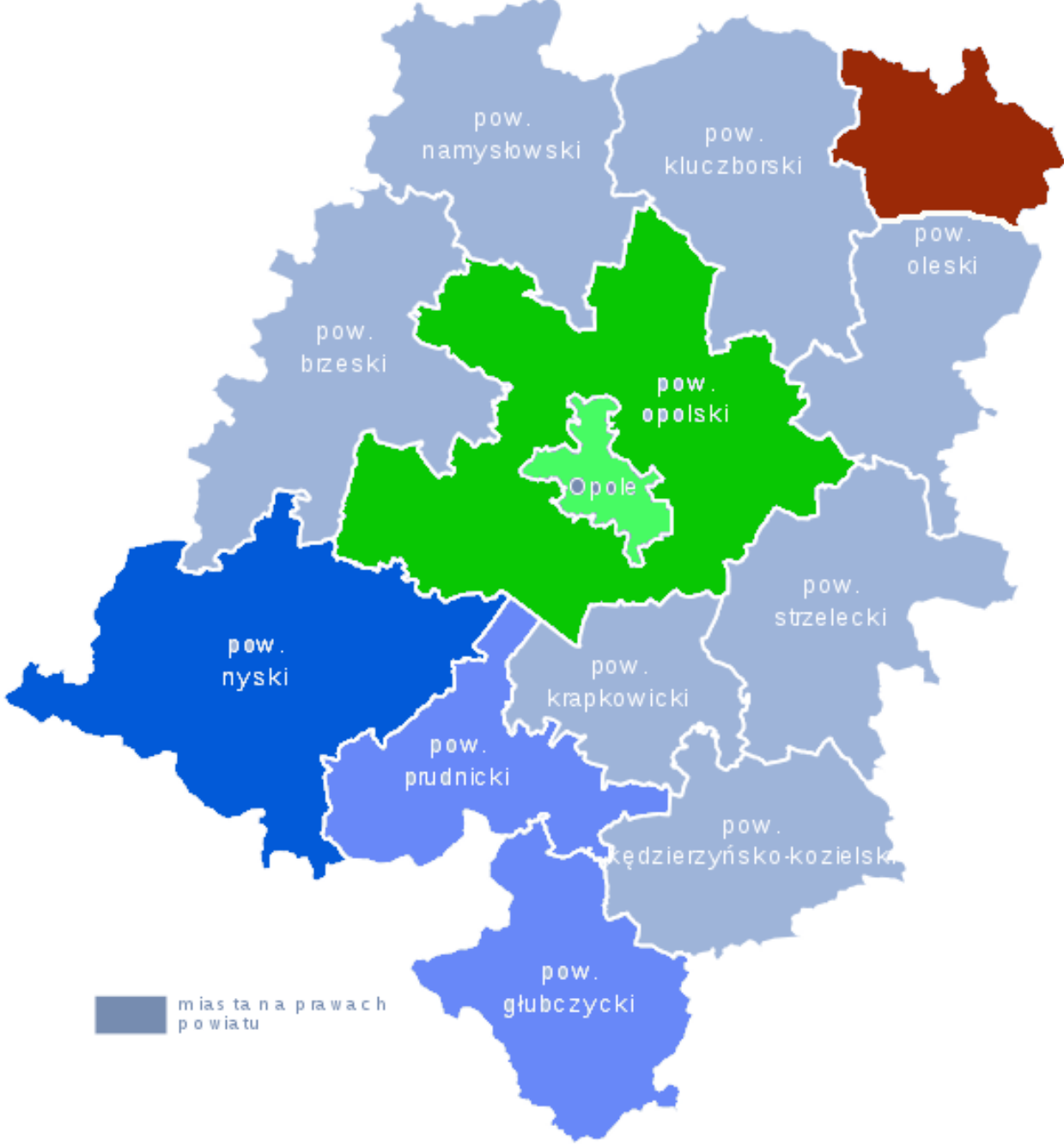

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Tekusa

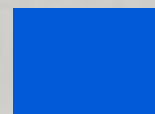
Stroje o wyraźnych cechach regionalnych

Strój oleski

Strój opolski

Strój nyski

Stroje

w XIX wieku

Strój opolski

- bluzka – *kabotek*
- suknia bezrękawnik - *mazelonka*
- chustka
- fartuch
- pończochy
- buty – *strzewiki*

Ślązaczki z Czarnowąs, 1875 r.

Mazelonka – 1. poł. XIX wieku

- Wysoki stan
- Spódnica drobno plisowana
- *Oplecek*
 - ✓ Krótki
 - ✓ haftowany (wełna, złote i srebrne nici, koraliki)
 - ✓ obszuty ozdobną pasmanterią

Mazelonka, koniec XIX w.

głęboko wycięte ramiona
„niedopięcie” *oplecka* z przodu

ramiona i dekolty obszyte pasmanterią
haft na torsie i plecach

Strój oleski

- Sukienka – *burok*
spódnica z **samodziału** wełnianego
tkanego na krośnie
oplecek sukienny
dekolt obszyty fabryczną taśmą
zapięcie z przodu – szamerowanie
- Bluzka – *kabotek*
- Fartuch

Burok oleski

Sukienny oplecek
obszuty fabryczną taśmą żakardową

Kupon samodziału
na spódnicę

Strój nyski

- Kaftan – *spencer*
- Spódnica na kilku halkach
- Fartuch
- Czepiec
- Pończochy
- buty – płytkie z klamrą

Ślązaczka z Nisy (dz. Nowy Świat), 1875 r.

Kobiety w strojach nyskich

Stroje południowej części regionu (głubczyckie)

Stroje
południowej
części regionu
(prudnickie)

Strój Śląska Opolskiego

kon. XIX w. – 1 poł. XX w.

Strój opolski Jakła, mazelonka, fartuch

Okolice Głogówka, pocz. XX w.

Okolice Opola, pocz. XX w.

Spódnice do kostek
Zapięcie pod szyję, ze stójką, rękawy z bufkami

Strzeleckie, I. 20 XX w.
Pasmańteria fabryczna imitująca haft

Okolice Opola, I. 30. XX w.
Jakła żakardowa

Oleskie, l. 20. XX w.

Jakła pod szyję, ze stójką
zapięcie kryte na zatrzaski
guziki naszyte jedno- lub dwurzędowo
dół z doszytą falbaną
pasmanteria maszynowa

Krótsze spódnice mazelonek

Oleskie, l. 20. XX w.

Dół jakli z koronką tiulową
- tiul haftowany maszynowo -

Okolice Opola, okres międzywojenny

Krótkie spódnice; odkryte głowy dziewcząt – chustki na ramionach

Buty – czółenka

Ślub

Od końca XIX wieku strój panny młodej składał się z:

- czarnej *jakli i mazelonki*
- białego fartucha
- głowę zdobił mirtowy wianek – symbol niewinności i czystości.

Ubiór codzienny i roboczy

Na targu w Koźlu

Ubiór codzienny i roboczy

Elementy stroju

z koronką z haftowanego tiulu

z haftem angielskim

Kabotki górnosławskie

Mankiet kabotka
opolskiego

Czepce

Nyski

- z „brodą”

Opolski

- z kwadratowym denkiem

Czepce nyskie

Czepce

Kozielski

Prudnicki

Wstążki - ślajfki

- do czepców i wianków -

Z jedwabnej mory

Z jedwabnego
żakardu

Chusty i chustki

Były nieodłącznym elementem kobiecego ubioru.
Zdobiły głowy i ramiona Ślązaczek, chroniły przed wiatrem i chłodem.
Chustka na głowie była oznaką kobiety zamężnej, dojrzałej.

Chustki nosiły kobiety zameżne.
Dziewczęta chodziły bez nakrycia głowy

Merynka

Wełniana

Haftowana

Dziewczęta
w wełnianych *merynkach*
zawiązanych na krzyż

Merynka haftowana
noszona na ramionach

Hekłówka

Chustka *hekłowana*, czyli **szydełkowana** z nici najczęściej jedwabnych, wełnianych wykończona **ażurową bordiurą** i długimi **frędzlami**.

Noszona na głowie.

Sposób wiązania chustek

Fartuchy

Fartuch był nieodłącznym elementem śląskiego stroju ludowego.

W ubiorze codziennym chronił odzież przed zabrudzeniem, w stroju odświętnym pełnił funkcję dekoracyjną.

Szyty z atłasu, adamaszku, tafty, rypsu.

Zdobiony haftem, naszytymi aplikacjami, malowany.

Fartuchy adamszkowe - odświętne -

Fartuchy haftowane - odświętne -

Fartuchy śląskie haftowano nićmi bawełnianymi i jedwabnymi, haftem płaskim, atłaskowym, sznureczkowym, gałązkowym.

W zasadzie nie stosowano haftu krzyżkowego.

Fartuchy haftowane - odświętne -

Fartuchy haftowane - codzienne -

W typie rozbarskim, szyte z trzech klinów

Odświętne fartuchy - malowane -

Fartuchy ozdabiano też malowanymi motywami wykonanymi farbą do tkanin, czasem z dodatkiem drobniutkich kuleczek.

Odświętne fartuchy malowane

Malowany z szablonu

Malowany „z ręki”

Fartuchy zdobione pasmanterią fabryczną

W XX w. odzież zaczęto
zdobić naszywanymi
fabrycznymi aplikacjami

A na nogi...

Strzewiki

Pończochy

Pantofle

Uczesanie

Przedziałek – *brozda, ścieżka*
na środku głowy,
z tyłu nad karkiem - warkocz lub kok

Ubiór męski

Ludowy strój męski

inspirowany XIX-wiecznym ubiorem
rozbarskim (bytomskim)

- biała koszula
- sukienna kamizela - *burclik, bruclek*
- spodnie
irchowe – **żółte** - *jelenioki, skórzoki*
sukienne, **granatowe**
- wysokie buty
oraz
- niebieski kaftan - *kamuzola*
- płaszcz - *płoszcz, suknia* (zimą)
- kapelusz

Ubiór męski

Mężczyzna w granatowym stroju
górnos Śląskim,
ok. 1904 r.

Ślązak w garniturze
krojem nawiązującym do stroju
tradycyjnego

Ubiór męski

Śluzak w kaftanie – *kamuzeli*

Ubiór codzienny
(krótki kaftan)

Ubiór codzienny
wzorowany na miejskim

Ubranie męskie

Od XIX/XX wieku mężczyźni niemal całkowicie zarzucili strój ludowy.

Ubranie **wzorowano na miejskim garniturze** męskim, składającym się z marynarki, spodni, kamizelki, koszuli, krawatu i butów sznurowanych.

Odświętany ubiór męski

Podczas uroczystości rodzinnych i religijnych – zwłaszcza ślubu – mężczyźni ubierali

- **surduty**
- płaszcze z aksamitnymi kołnierzami,
- **Rękawiczki**
- na głowy - eleganckie cylindry lub szapokłaki.

Strój kresowy

Wystawa w Muzeum Śląska Opolskiego
„Etnografia Opolszczyzny – tradycja i zmiana”

Strój z okolic Sambora

Strój

- interpretacje -

Okres międzywojenny

Kobieta w mazelonce stylizowanej
na XIX-wieczną
l. 20. XX w.

Strzelce Opolskie, o. międzywoj.

XIX-wieczne stroje śląskie
już przed II wojną światową
uważano za **emblematiczne**
dla Śląska Opolskiego

Strój ludowy i torebka miejska

Stroje ludowe dziś

Oryginalne stroje – inscenizacje muzealne

Stroje ludowe dziś

Dożynki

Inspiracje strojem śląskim

Wianki dożynkowe - kłosowe, ziarnkowe - dla dziewcząt i kobiet
Wianki *galandy* itp. – tylko dla dziewcząt (niezameężnych)

Strój „kresowy”

Chusta

originalny element
stylizowanego stroju

Błędy

- za wąski fartuch
- bluzka z kołnierzykiem

- Kapelusze

Nieodpowiedni kolor

Miło nam poinformować, że nasze Koło Gospodyń Wiejskich "BAKOWIANKI" zakupiło stroje ludowe w ramach zadania publicznego pt. "Zakup strojów regionalno-ludowych" - działalność na rzecz kultury, sztuki dziedzictwa narodowego finansowane przez Urząd Gminy Ciepiałów.

Zakupiono białe bluzki z haftem na rękawach, piękne spódnice w kolorze butelkowej zieleni oraz nieodzowny element stroju ludowego - czerwone korale. Zadbaliśmy też o naszych panów, dla których zostały zakupione krawaty z haftowanym wzorem.

Teraz możemy godnie reprezentować naszą lokalną społeczność i Gminę Ciepiałów. 😊😊

Rzecz o polskich strojach ludowych - pogaduchy dla pasjonatów

🌐 Grupa publiczna · 13,2 tys. członków

Jest to często poruszany temat w naszej grupie ale za każdym razem podobny ból. KGW, noście co chcecie (i na co Was stać) ale bardzo proszę nie nazywajcie tego strojem ludowym

Kopie strojów ludowych

Strój opolski - kopia

Strój rozbarski -kopia

Sprzedawcy strojów:

- www.merynka.pl
- www.stroje-ludowe.pl
- www.stroje.pl

Strój oleski – kopia

Szycie własne – wybór tkanin

Strój kobiecy XIX-wieczny (mazonka haftowana, fartuch, kabotek)

- oplecek* sukno czarne, granatowe
- spódnica wełna/mieszanka wełny w kolorze ciemnoniebieskim, buraczkowym
- fartuch barwny żakard, adamaszek (błysk)
- kabotek płótno bawełniane, haft angielski (na kryzę i mankiety)

Strój męski XIX-wieczny (kamizela, spodnie)

- kamizela sukno granatowe
- spodnie sukno żółtawe (spodnie à la *jelenioki*)
lub
sukno granatowe

Strój kobiecy XX-wieczny (jaka, mazonka/spódnica, fartuch)

- jaka, mazonka* wełny letnie (naturalne/mieszanki, niesztynne), żakard, adamaszek, tafta, atlas (mięsisty, gruby)
- fartuch żakard, adamaszek, atlas (błysk)

Strój męski XX-wieczny (spodnie, kamizelka, ew. marynarka, koszula) - gotowa konfekcja

Pozostałe elementy (buty, kapelusze męskie, korale, wstążki, koronki, pasmanteria)
- gotowe (fabryczne), wzory i materiały nawiązujące do oryginalnych -

Literatura

- Baczańska E., *Hafty opolskie* Opole 1978.
- Bazielić B., *Śląskie stroje ludowe*, Katowice 1988.
- Bazielić B., *Strój opolski*, [w:] *Atlas Polskich Strojów Ludowych*, cz. III, zeszyt 7, Wrocław 2008.
- Bazielić, *Odzież, stroje i ich formy zdobnicze*, [w:] *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej*, Wrocław 1991.
- Bronicz S., *Wzornik haftów opolskich*, Wrocław 1958.
- Bronicz S., *Materiały i uwagi do zagadnienia strojów ludowych na Śląsku Opolskim*, „Opolski Rocznik Muzealny” 1966, t. 2
- **Grabińska-Szcześniak A., , Jurczyk A., Misiak D., *Vademecum strojów górnośląskich*, Bytom 2023.**
- „Notatnik Skansenowski. Rocznik Muzeum Wsi Opolskiej 2015, nr 5.
- Oficjalska E., *Ludowy strój oleski*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 2013.
- Rostworowska M., *Śląski strój ludowy*, Wrocław 2001.
- *Strój i ubiór ludowy na Śląsku Opolskim ze zbiorów Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu*, Opole 2015 (katalog wystawy).
- Wieth-Kłosińska A., *Jak to z oleskim burokiem było*, Olesno 2009.

On-line:

fototeka.slaska.pl – fotografie strojów ludowych Śląska Opolskiego

Grabowski E., *Die Frau aus dem Volke*, „Oberschlesien” 1907, Jg. 6, H. 6. (www.sbc.org.pl)

Grabowski E., *Volkstrachten in Oberschlesien*, Breslau 1935. ((www.sbc.org.pl))

Haevernick H., *Bauerntracht aus dem Kreise Neisse*, „Jahresbericht des Neisser Kunst- und Alterthums-Vereins” 1899. (sbc.org.pl)

Pawelke J., *Die Leobschützer Tracht*, Eschershausen 1990. (www.sbc.org.pl)

Oberschlesien. Oberschlesische Landschaften, ok. 1939. (www.sbc.org.pl)